

En skola för alla?

Helene Tranquist

Utifrån en vision om *en skola för alla*, en skola där barn, ungdomar och vuxna inte särskiljs därför att de har olika förutsättningar och behov, tillsatte regeringen år 2001 en kommitté med uppdrag att se över utbildningen för elever med utvecklingsstörning. Kommittén tog sig namnet Carlbeck-kommittén för att hedra Emanuella Ottiliana Carlbeck som på 1800-talet var en pionjär när det gäller undervisning av personer med utvecklingsstörning. Carlbeck-kommitténs slutbetänkande med namnet *För oss tillsammans – om utbildning och utvecklingsstörning* (SOU 2004:98) innehåller grundläggande värderingar och övergripande och konkreta förslag till åtgärder för en skola för alla.

Ett resultat av Carlbeck-kommitténs rapport är att uttrycket en skola för alla allt oftare förekommer i diskussioner om hur undervisningen ska utformas för elever med funktionshinder. Vad menas med en skola för alla? Sökandet efter svaret på den frågan har fört mig bakåt i historien till tiden då normaliseringsbegreppet introducerades i den allmänna debatten kring tillvaron för personer med funktionshinder.

Normalisering

Normalisering började användas under andra hälften av 1900-talet för att beskriva ett - i ett historiskt perspektiv - nytt synsätt på personer med funktionshinder. Nirje (1969) i Morgan (1994) beskriver ideologin bakom normaliseringsbegreppet som rätten för personer med funktionshinder att ha en normal livsstil, det vill säga ett så normalt vardagligt livsmönster som möjligt när det gäller till exempel arbete, bostad, utbildning och fritid. Nirje understryker att normalisering inte handlar om att göra personen med funktionshinder normal utan om att individens livsförhållanden ska vara så nära normala som möjligt utifrån grad av funktionshinder, förmågor, utvecklingsnivå och behov av stöd. Men många personer med Aspergers syndrom uppfattar att omgivningen tolkar normalisering som att individen med funktionshinder ska göras normal:

De flesta av oss har redan ägnat år åt att lära oss att den vi är egentligen är totalt fel och att vi är i behov av behandling och att andra (både föräldrar och personal) gång på gång försöker tvinga oss att vara det vi inte kan vara – att vara normal. (Sainsbury 2000 s. 33 min översättning)

Morgan (1996), som kritiskt granskar vilka konsekvenser den teoretiska och praktiska innebörden av normalisering fått för personer med autism, säger att budskapet i normaliseringsideologin haft stor betydelse för positiva förändringar för personer med funktionshinder i många länder. Men han säger också att det är ett problem att diskussionerna kring normalisering handlar för mycket om ideologi och stora övergripande förändringar och alldeles för lite om hur teori kan omsättas till konkret stöd i vardagen för den enskilda personen med funktionshinder inom autismspektrum.

Indeed, this then is beginning to 'get at' the nucleus of the problem, for the global values embodied by normalisation may serve to deflect attention away from the very areas in which people with disabilities need most support. (Morgan 1996 s. 35)

Integration och inkludering

Ur normaliseringstänkandet växte begreppet *integration* fram. I Nationalencyklopedin (2006) definieras integration som en process som leder till att skilda enheter förenas och också som resultatet av en sådan process. En integrerad särskola blev i början på 1980-talet ett begrepp i den svenska skolvärlden när klasser för elever med utvecklingsstörning flyttades från särskilda specialskolor till grundskolor så att alla kommunens klasser kunde förenas på en och samma plats. I linje med ideologin om normalisering öppnades också kommunernas grundskolor för de elever med olika funktionshinder som gick i specialskolor runt om i landet.

Sedan Salamancadeklarationen (UNESCO 1994), som utgår från FN:s barnkonvention och FN:s standardregler för funktionshindrade, uppmanat till en inkluderande undervisning i den vanliga skolan för barn med funktionshinder har *inclusion in mainstream schools* eller på svenska *inkludering i en skola för alla* varit en ledstjärna för skolpolitiken i många länder. I Carlbeck-kommitténs betänkande har begreppet *inkludering* en central roll.

Vi tar ställning för en skola och en vuxenutbildning som genom samverkan arbetar för en ökad inkludering av barn, ungdomar och vuxna med utvecklingsstörning i gemensamma verksamheter och aktiviteter. (SOU 2004:98 s. 76)

Inkludering är substantivet av verbet inkludera som betyder innesluta, innefatta, låta ingå som del i en viss grupp (Nationalencyklopedin 2006). Överfört till skolans värld kan inkludering tolkas som att eleven med funktionshinder går i samma skola, i samma klassrum och följer samma läroplan som andra elever på ett sätt som gör att han eller hon känner sig accepterad och som en elev bland andra elever.

Inclusion refers to being in an ordinary school with other students, following the same curriculum at the same time, in the same classroom, with the full acceptance of all, and in a way which makes the student feel no different from other students. (Bailey 1998 s. 173 i Lunt and Norwich 1999 s. 26)

Skillnaden mellan inkludering och integration är tydlig. Att integrera en särskoleklass i en skola för att den ska förenas med andra klasser ställer inte mycket mer än lokalmässiga krav på den mottagande skolan. Eleverna i den inflyttande klassen får anpassa sig till den skola de kommer till. När en elev med funktionshinder integreras i en vanlig klass är det den eleven som förväntas anpassa sig till rådande förhållanden. Inkludering däremot ställer krav på skolan att skapa förutsättningar för att alla elever uppfattar och känner sig som en del av samma helhet vilket kräver en skola som är utformad för att möta varje enskild elevs behov och förutsättningar. Att tala om inkludering i stället för integration sätter fokus på att hela skolsystemet måste förändras (Ainscow 1995 i Lunt and Norwich 1999).

Vad säger personer med Asperger syndrom om inkludering? Clare Sainsbury (2000) som själv har Aspergers syndrom och som intervjuat andra personer med samma funktionshinder säger att inkludering liksom normalisering handlar mer om ideologi än om vad personer med Aspergers syndrom behöver för sitt lärande. Hennes erfarenhet är att inkluderingens sociala aspekt av att alla undervisas tillsammans ses som överordnad den enskilda elevens möjlighet att tillägna sig kunskaper. När den sociala gemenskapen prioriteras leder det till stress för elever vars största svårigheter finns inom det sociala området och stress är ingen bra förutsättning för lärande. Sainsbury säger också att inkludering i en skola för alla kan få konsekvenser för identitetsutvecklingen hos personer med Aspergers syndrom:

One particularly painful aspect of mainstreaming is isolation from other children with Asperger's. Many people reached adulthood without ever having met anybody like themselves, each believing that they were the "only one" ... I think this degree of isolation is very hard for neurotypical people even to imagine. (Sainsbury 2000 s. 42)

Egen reflektion

I inledningen ställer jag mig frågan vad som menas med *en skola för alla*. Ett resultat av mitt sökande efter svar är att jag nu förstår hur beroende begreppen en skola för alla och inkludering är av varandra. En skola för alla är en skola där alla elever är inkluderade men för att alla elever ska kunna vara inkluderade måste det finnas en skola för alla! Carlbeck-kommittén beskriver i sin rapport (SOU 2004:98) en skola för alla där de bakomliggande värderingarna är tydliga, där höga krav ställs på undervisning, organisation, resurser, ledarskap och personalens kompetens. I en skola för alla har undervisningen av elever med funktionshinder hög kvalitet, alla elever en individuell utvecklingsplan och där finns allmän kunskap om anpassningar och hjälpmedel. Om frågan om den skola för alla som Carlbeck-kommittén beskriver finns idag skulle ställas till personer med Aspergers syndrom skulle svaret bli nej:

From the perspective of someone with Asperger's, it becomes clear that the mainstream classroom is in fact very specifically designed to meet the needs of children who learn in neurotypical ways; it's not mainstream at all, but "normalstream". (Sainsbury 2000 s.41)

Jag tolkar innehållet i Carlbeck-kommitténs rapport som *förutsättningar* för hur den svenska skolan ska *kunna bli* en skola för alla. Varför diskuteras så ofta undervisning av elever med funktionshinder som om en skola för alla redan finns? Att motivera placeringen av en elev med Aspergers syndrom i en vanlig klass med att *"här är vi en skola för alla"* kan få förödande konsekvenser om inte skolan är en skola för alla det vill säga en plats där alla elever har samma möjligheter till lärande, utveckling och välmående.

Many people commented on the damaging effects of being dumped in a mainstream classroom often without understanding and support... (Sainsbury 2000 s. 40)

Det är stor skillnad mellan hur ideologer beskriver teorierna bakom normalisering, inkludering och en skola för alla och hur personer med Aspergers syndrom beskriver de praktiska konsekvenserna. Morgan (1996) och Sainsbury (2000) konstaterar att det är ett långt avstånd mellan teori och praktik. Hur många människor i skolans värld är medvetna om de värderingar som ligger bakom en skola för

alla? Handlar en skola för alla ytterst om att medvetandegöra och diskutera värderingar och attityder för att den ideologiska grunden ska kunna avspeglas i de ord och handlingar som i slutänden förmedlas till den enskilda eleven?

Varje elev ska ha inflytande över och aktivt kunna ta del i utformningen av sin egen utbildning (SOU 2004:98). Att eleverna kan förespråka sig själva, kan uttrycka önskemål och göra aktiva val är viktiga förutsättningar för en skola för alla. Många barn och ungdomar med autism har på grund av sitt funktionshinder svårt att uttrycka behov och önskemål men vuxna personer med Aspergers syndrom berättar ofta om sina erfarenheter från sin skoltid. Varför tas inte deras erfarenheter tillvara i utformningen av en skola för alla? Personer med Aspergers syndrom ser oftast på skolan utifrån den förståelse och det konkreta stöd de behöver. För många av dem är inkludering ett flexibelt begrepp som inte innebär att vara fullt inkluderad i allt som sker i skolan. (Sainsbury 2000)

I mitt sökande efter svar på vad en skola för alla är har nya frågor väckts. För att skolan ska kunna utvecklas till en skola för alla är det kanske frågor som krävs - att begrepp synas och att påståenden som låter som sanningar och handlingar som tas för givna ifrågasätts. För att de humanistiska värderingarna bakom en skola för alla ska avspeglas i en lika humanistisk skola krävs mod att skrapa på ytan av det som sägs för att motivera det som görs.

Referenser

Lunt, L. and Norwich, B. (1999): *Can effective schools be inclusive schools?* University of London: Institute of Education

Morgan, H. (1996): *Adults with Autism. A guide to theory and practice.* Cambridge: University Press

Nationalencyklopedin (2006) <http://www.ne.se>

Sainsbury, C. (2000): *Martian in the playground. Understanding the schoolchild with Asperger's syndrome.* Bristol: Lucky Duck

UNESCO (1994): *Salamanca deklARATIONEN.* <http://www.unesco-sweden.org>

SOU 2004:98: *För oss tillsammans - Om utbildning och utvecklingsstörning.* <http://www.regeringen.se>

Artikelförfattare är **Helene Tranquist** som är pedagog och hon arbetar som utbildare och handledare efter att under många år ha arbetat som pedagogisk ledare på en skola för elever med autism.